

УДК 371
ББК 74.26
Г49

Серія «Нові формати освіти»
Заснована у 2015 р.

АВТОР:

Гін А. О. — фахівець та майстер ТРВЗ, педагог. Генеральний директор Автономної некомерційної організації сприяння інноваціям «ТРИЗ-профи», м. Москва. Віце-президент Міжнародної громадської Асоціації професійних викладачів, розробників і користувачів теорії розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ) з питань освіти. Засновник і науковий керівник міжнародної Лабораторії освітніх технологій «Освіта для Нової Ери».

РЕЦЕНЗЕНТИ:

М. М. Плєскачевич — кандидат педагогічних наук.
В. Н. Наумчик — доктор педагогічних наук, професор.
В. М. Проскурова — директор СШ №7 м. Гомеля.
Е. Б. Драбків — викладач фізики Гомельського обласного ліцею.

Гін А. О.

Г49 Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителя / А. О. Гін. — 13-е видання. — Х. : Вид. група «Основа», 2015. — 112 с.

ISBN 978-617-00-2491-6.

Ця книга-методика адресована учителям-практикам і методистам незалежно від предметної спеціалізації. Вона містить апробовані і чітко сформульовані прийоми управління класом, підтримки дисципліни і уваги; технологія організації традиційних і нетрадиційних форм роботи на уроці, взаємодопомоги учнів; прийоми забезпечення ефективної перевірки знань тощо, а також дидактичні прийоми: як зацікавити учнів лекцією, не нудно повторити основний матеріал теми, підтримати інтерес до навчальної проблеми, навчити грамотно будувати своє мовлення при відповіді. Крім того, у ній розкриті прийоми організації праці вчителя.

УДК 371
ББК 74.26

Навчальне видання
Серія «Нові формати освіти»

ГІН Анатолій Олександрович

ПРИЙОМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ. СВОБОДА ВИБОРУ. ВІДКРИТІСТЬ. ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК. ІДЕАЛЬНІСТЬ

Головний редактор І. Т. Соколянська
Відповідальний за видання Ю. М. Афанасенко
Коректор О. В. Сосонна
Технічний редактор О. В. Лебедєва

Підп. до друку 15.08.2015. Формат 84×108/16.
Папір газет. Гарнітура Маріад. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 11,76. Зам. № 15-08/17-05

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007.

Віддруковано з готових плівок ТОВ «Тріада Принт»
Харків, вул. Киргизька, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15

У Росії книга видана видавництвом ВІТА-ПРЕС, 2013 р.

Оригінал-макет розроблений автором.

ISBN 978-617-00-2491-6

© Гін А. О., 1999

© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2015

ЗМІСТ

ВІД АВТОРА	4	<i>Фактологічний диктант</i>	28	<i>Особливе завдання</i>	50
ВІД ВИДАВНИЦТВА	6	<i>Вибірковий контроль</i>	28	<i>Творчість працює на майбутнє</i>	52
ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ	7	<i>Тренувальна контрольна робота</i>	28	Прийоми подачі домашнього завдання	55
<i>Принцип свободи вибору</i>	7	<i>Бліц-контрольна</i>	29	<i>Незвичайна звичайність</i>	55
<i>Принцип відкритості</i>	7	<i>Релейна контрольна робота</i>	29	<i>Ідеальне завдання</i>	55
<i>Принцип діяльності</i>	8	Проти списування	30	Підготовка до доповіді	56
<i>Принцип зворотного зв'язку</i>	8	<i>Видалення джерел</i>	30	Колективна навчальна діяльність	58
<i>Принцип ідеальності</i>	9	<i>Кожному — своя ділянка</i>	30	<i>Організація роботи в групах</i>	58
УПРАВЛІННЯ КЛАСОМ	10	<i>Нічого нового на Землі</i>	30	<i>Лови помилку!</i>	60
Співуправління	10	Оцінювання	31	<i>Прес-конференція і питання до тексту</i>	61
<i>Демонстрація професійного рівня</i>	10	<i>Оцінка — не відзнака</i>	31	<i>Своя опора</i>	61
<i>Вихід за межі</i>	10	<i>Розширення поля оцінок</i>	32	Мозковий штурм	61
<i>Зрівняйте позиції</i>	11	<i>Знайомте з критеріями</i>	32	<i>Навчальний мозковий штурм</i>	62
<i>Радьтесь!</i>	12	<i>Рейтинг</i>	32	<i>Технологія</i>	62
Традиції уроку	12	<i>Кредит довіри</i>	33	<i>Приблизні теми НМШ для різних навчальних предметів</i>	66
<i>Входження в урок</i>	12	<i>Своя валюта</i>	33	Ділові ігри	67
<i>Завершення уроку</i>	13	ДИДАКТИКА	35	<i>Гра 1. «Компетентність»</i>	67
<i>Відпочинок</i>	13	Підвищення інтересу до навчального матеріалу	35	<i>Гра 2. «НІЛ»</i>	68
<i>Завдання — на стіл</i>	14	<i>Приваблива мета</i>	35	<i>Гра 3. «Точка зору»</i>	70
<i>Руки геть!</i>	14	<i>Дивуй!</i>	36	Ігрова навчальна діяльність	72
Диригуємо уроком	14	<i>Відтермінована розгадка</i>	36	<i>Ігри-тренінги</i>	72
<i>Чітка команда</i>	14	<i>Фантастична добавка</i>	38	<i>Ігри у випадковість</i>	73
<i>Невербальне управління</i>	16	<i>Лови помилку!</i>	38	<i>Театралізація</i>	74
<i>Дай собі допомогти</i>	16	<i>Практичність теорії</i>	41	<i>«Так» і «ні» говоріть</i>	75
<i>Уведіть роль</i>	17	<i>Прес-конференція</i>	41	ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ ВЧИТЕЛЯ	79
<i>«Мордочки»</i>	19	<i>Запитання за текстом</i>	43	<i>Картотека вчителя</i>	79
<i>Резюме</i>	19	Повторення вивченого на уроці	43	<i>Підготовка теми</i>	81
Прийоми усного опитування	21	<i>Своя опора</i>	44	<i>Конструктор уроку</i>	83
<i>Базовий лист контролю</i>	21	<i>Повторюємо з контролем</i>	44	ДОДАТКИ	87
<i>«Світлофор»</i>	22	<i>Повторюємо із розширенням</i>	44	<i>Додаток 1</i>	87
<i>Показова відповідь</i>	23	<i>Свої приклади</i>	44	<i>Додаток 2</i>	103
<i>Опитування ланцюжком</i>	24	<i>Опитування-підсумок</i>	45	<i>Додаток 3</i>	104
<i>Магнітофонне опитування</i>	24	<i>Обговорюємо д/з</i>	45	<i>Додаток 4</i>	106
<i>Програмоване опитування</i>	24	Повторення вивчених раніше тем	46	<i>Додаток 5</i>	110
<i>Тихе опитування</i>	25	<i>Своя опора</i>	46	ЛІТЕРАТУРА	111
<i>Взаємоопитування</i>	26	<i>Повторюємо з контролем</i>	46		
<i>Захисний лист</i>	26	<i>Повторюємо з розширенням</i>	47		
<i>Відстрочена реакція</i>	27	<i>Перетин тем</i>	47		
<i>Бережливе опитування</i>	27	Рівні і види домашнього завдання	47		
<i>Ідеальне опитування</i>	27	<i>Три рівні д/з</i>	48		
Прийоми письмового контролю	28	<i>Завдання масивом</i>	49		

ВІД АВТОРА

Я, безумовно, не претендую на новизну всіх викладених у книзі прийомів. Багато з них є відомими. Певною мірою ці прийоми — сукупна творчість учителів. Учителів різного віку і спеціалізації, учителів, які говорять різними мовами, але об'єднані любов'ю до своєї справи і професіоналізмом. Я лише намагався сформулювати ці прийоми, віднайти їхній взаємозв'язок, увести до взаємно підсилювальної системи. Хочу сподіватись, що ця книга буде корисна для професіонального зростання і життєвого успіху.

Хай щастить!

СЛОВА ВДЯЧНОСТІ

Я вдячний за корисні зауваження щодо рукопису колегам — консультантам і викладачам теорії рішення винахідницьких задач: І. Л. Вікентьєву, С. І. Гін, В. В. Ільїнському, Т. В. Клейміхіній, А. Л. Каміну, С. Ю. Модестову і С. В. Сичову.

Хочу висловити свою вдячність А. А. Нестеренко, я уперше подивився на свою картотеку прийомів як основу майбутньої книги. Не можу також не зауважити, що, врешті-решт, відважився сісти за рукопис завдяки регулярному «натиску» з боку І. Л. Вікентьєва.

А ще я вдячний своїм колегам І. Л. Вікентьєву, В. В. Ільїнському, С. В. Сичову, С. А. Фаєру і сім'ї свого учня і друга Михайла Дворкіна за матеріальну підтримку в період підготовки цієї книги.

Дякую також усім слухачам і організаторам моїх семінарів, усім учителям, які люб'язно погодились прочитати ті чи інші розділи ще в рукопису і зробили свої зауваження, надали свої приклади, бо без їхньої зацікавленості і живої участі не було б цієї книги.

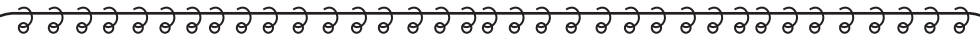
І насамкінець я дякую своїм читачам, оскільки саме бажання бути зрозумілим і потрібним для них змушувало мене неодноразово переписувати цю книгу, удосконалюючи її.

Успіхів вам усім!

*Ваш колега і автор **Анатолій Олександрович Гін**:*

*Керівник міжнародної громадської
Лабораторії «Освіта для Нової Ери»*

Анатолій Олександрович Гін — фахівець та майстер ТРВЗ, педагог. Генеральний директор Автономної некомерційної організації сприяння інноваціям «ТРИЗ-профи», м. Москва. Віце-президент Міжнародної громадської Асоціації професійних викладачів, розробників і користувачів теорії розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ) з питань освіти. Засновник і науковий керівник міжнародної Лабораторії освітніх технологій «Освіта для Нової Ери».

ЩО ВИ ЗУСТРІНЕТЕ В ЦІЙ КНИЗІ

*Школу робить школою вчитель.
Учителі різні, адже вони виростають із учнів.*

Художник навчається змішувати фарби і наносити мазки на полотно. Музикант навчається етюдів. Журналіст і письменник опановують прийоми писемного мовлення. Справжній учитель теж змішує фарби, розучує етюди, засвоює прийоми — однак це педагогічні фарби, етюди, прийоми...

Ось учитель — майстер, віртуоз. Як за нотами грає він свій урок. І лише інший учитель знає, скільки праці докладено для засвоєння гам і етюдів, для того, щоб ноти, ритми і мелодії злились у музику уроку.

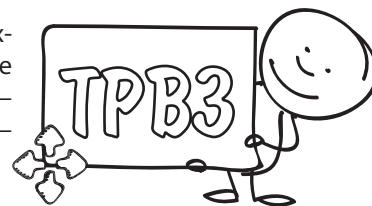
Майстерність — це ремесло зі знаком досконалості. Майстрів не так багато. Але є чимало справжніх професіоналів. Вони зазвичай мають свої хитрощі, прийоми. Сильних педагогічних прийомів не так багато — часто хороший професіонал активно послуговується двома-трьома «секретами».

Ця книга — збірник педагогічних прийомів. До неї ввійшли лише ті з них, що є технологічними і можуть бути застосовані в умовах звичайної сучасної школи.

... І ЯК ЇЇ ЧИТАТИ

Можна підряд. А можна і на вибір — як довідник. Але краще за все спочатку підряд, а потім за потреби. Загалом, так, як буде зручно вчителю — нашому основному читачеві.

Після вивчення прийому чи методики одразу ж виникає бажання обговорити їхні недоліки і достоїнства. Та і поставити автору кілька питаннячок «на засипку» теж не завадить. Власне, так це і буває на семінарах. Тому і з'явилися у книзі діалоги. Діалог — це майже роздруківка з магнітофона бесіди вчителів із автором на семінарах. Майже — адже в живій бесіді іноді таке скажеш... Тому діалоги дещо відредаговані.

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Почну з простого питання майбутнім читачам: «Як читається хороший, захоплюючий детектив?» Припустимо варіанти відповідей:

- На одному подиху ...
- Від початку до кінця ...
- Поки не перегорнеш останню сторінку ...

Цю книгу, шановні читачі, ви будете читати як цікавий детектив, який захоплює з першої сторінки і не відпускає до останньої... Тут немає зав'язки, в цій книзі немає кульмінації і ви не будете губитися в здогадах — а хто це все зробив? Але, тим не менш... Ви прочитаєте цю книгу на **ОДНОМУ ДИХАННІ**, ви прочитаєте цю книгу від **КОРКИ І ДО КОРКИ**... і не випустите її з рук, поки не перегорнете останню сторінку...

— Так це детектив чи ні? — запитає приголомшений і спантеличений майбутній читач...

— Крутіше... Це перша книга для педагогів і про педагогіку, яка читається як детектив, оскільки захоплює читача в полон... своєю неординарністю, практичністю і чарівністю інтелекту. Ви будете повертатися до цієї книги знову і знову... вона стане вашою настільною книгою. Це я вам гарантую на 98%, а може, навіть і на 99%.

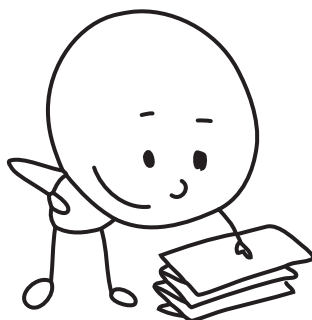
Це книга, яка принципово — і за формою і за змістом — відрізняється від традиційних видань з педагогіки або методики викладання.

Тепер про чарівність інтелекту — ну, по-перше, хто б сумнівався, що книга, яка написана дуже талановитим автором, по-друге, яка витримала десятки видань — володіє величезною силою тяжіння. Книга читається легко і так само легко вона трансформується в практичні дії вчителя на уроці. Автор декларує свободу вибору — і вчитель повною мірою може цим скористатися — кожен візьме для себе те, що йому здається прийнятним, ефективним або цікавим. Неважливо, досвідчений вчитель або його початківець колега — вони знайдуть у цій книзі перлинки педагогічної техніки, які відміті від затеоретизованого пилу і відполіровані практикою.

До речі, зі мною так і було, я взяла цю книгу в руки і не випустила її доти, поки не прочитала повністю... Ця книга перевернула моє уявлення про педагогічну літературу з ніг на голову. Виявляється, про важливі речі можна писати весело і невимушено. І абсолютно геніальна ідея — **КОНСТРУКТОР УРОКУ**.

Шановні читачі (якщо ви читаєте ці слова, то ви вже не майбутні, а справжні читачі) — приємних вам відкриттів у світі цікавої педагогіки!

Садкіна В. І.,
головний редактор журналу
«Педагогічна майстерня»

ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ

► *Короткий теоретичний мінімум*

— Бачиш, ось нитка. Нехитра річ, чи не так? — Так. — А ось звичайний вузол. Ти ж уже бачив такі? — Так. — А тепер ми з тобою перев'яжемо нитки вузлами — ось так. І вийшла сітка. З нею ми можемо ловити рибу чи робити загорожу, виготовити гамак чи вигадати ще що-небудь. Бачиш, яка користь лише від того, що кожна нитка тепер не просто сама по собі? — Так.

Прийоми педагогічної техніки — сітка. Вони підтримують один одного, утворюючи ціле, систему.

А тепер познайомимось із основними принципами педтехніки. Їх усього п'ять. Це небагато. Але на це вони і принципи. Зате кожен із них реалізується за допомогою гами конкретних прийомів.

ПРИНЦИП СВОБОДИ ВИБОРУ

Існує велика кількість цінностей у цьому житті. Одні ми ігноруємо, інші наслідуємо, треті зневажаємо, четверті... Але серед них є одна, безумовна для кожної нормальної людини, — свобода! Ніхто з нас не любить нав'язаних дій, чужих рішень, відсутності вибору. І особливо не люблять цього діти.

➔ **ФОРМУЛЮВАННЯ:** *у будь-яких діях, спрямованих на навчання чи управління, якнайчастіше надавати учневі право вибору. З однією важливою умовою — право вибору завжди урівноважується усвідомленою відповідальністю за свій вибір!*

Цього можна досягнути в межах сучасної системи навчання. Ось лише деякі приклади вільного вибору: «В. Ф. Шаталов задає учням багато задач, і вони самі відбирають для розв'язання будь-які з них; у С. М. Лисенкової діти самі обирають, які складні слова вчитель має написати на дошці; І. П. Волков дає учням лише тему. А вони самі визначають, що за предмет виготовити та з якого матеріалу»*.

Звичайно, перелік прикладів можна значно розширити. У цьому ми ще переконаємось.

ПРИНЦИП ВІДКРИТОСТІ

«Я знаю, що я нічого не знаю», — говорив мудрий грек.

«Я добре знаю хімію, літературу і історію», — звучить із вуст благополучного випускника школи. Сумно. Сумно тому, що цей випускник не знає головного: він не знає, чого він не знає. Украй невиразно уявляє сьогодні учень (і навіть студент) межі своєї інформованості, і вже зовсім у тумані — межі пізнання наук. Звідки ж тоді взятись допитливості, без якої будь-яке навчання — лише виховання виконавців!

➔ **ФОРМУЛЮВАННЯ:** *не лише давати знання, але й визначати їхні межі. Ставити перед учнями проблеми, вирішення яких лежить поза межами курсу, що вивчається.*

* Основы педагогического мастерства/под ред. И. А. Зязюна. — М. : Просвещение, 1989. — С. 211.

Ні, не сума акуратно вкладених до голови відповідей на стандартний перелік питань — основне надбання учня! Єдиним виправданим і симпатичним різновидом жадібності є жадібність до пізнання і саморозвитку. Ось його справжнє надбання! Оскільки «освіта не досягає перенасичення».*

І ще один момент. Які задачі розв'язують у школі? Так звані «закриті задачі», тобто такі, що мають точні умови (із пункту А до пункту Б...), чіткий алгоритм рішення, єдину правильну відповідь. А які задачі ставить перед людиною життя? Відкриті задачі. Такі, що мають досить розмиті умови, допускають варіанти (як знайти собі роботу? супутника життя? як збільшити прибуток підприємства? зменшити вірогідність аварії?...), різні шляхи вирішення, набір можливих відповідей. У цю прірву — між задачами пошколярському закритими і життєвими, відкритими — зазвичай провалюється інтерес учнів і, відповідно, наші освітні зусилля.

⇒ **ФОРМУЛЮВАННЯ:** використовувати в навчанні відкриті задачі (див. додаток 4 «Вимоги до умов відкритої навчальної задачі»).

Добре, як свідчать наш досвід і ця книга, що такі задачі можна знайти, підібрати, розробити з будь-яких навчальних предметів (див. додаток 3 «Проект: нові задачі»).

ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ

«Учень, у якого силою втиснули знання, але він не вмів їх використовувати, нагадує фаршировану рибу», — говорив академік Олександр Львович Мінц. А Бернард Шоу стверджував: «Єдиний шлях, що веде до знань, — це діяльність».

Докази? Згадаймо хоча б випусника педагогічного вишу, який уперше ввійшов до класу. Його знання з дидактики, методики не були пропущені через діяльність, перетворені на робочі прийоми педтехніки. І результат такої підготовки відомий.

⇒ **ФОРМУЛЮВАННЯ:** засвоєння учнями знань, умінь, навиків переважно у формі діяльності.

Справді, щоб знання ставали інструментом, а не покладами старого непотребу на задвірках інтелекту, учень має з ними працювати. Доки перевіркою знань вважається жвава відповідь-переказ у режимі фонографа, доки вивчення і повторення відбувається в режимі заучування, школа працює відсотків на дев'яносто в неробочому режимі.

Що означає працювати зі знаннями? Говорячи загальними фразами, це означає їх застосовувати, шукати умови й межі застосування, перетворювати, розширяти і доповнювати, знаходити нові зв'язки і співвідношення, розглядати в різних моделях і контекстах.

ПРИНЦИП ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ

⇒ **ФОРМУЛЮВАННЯ:** регулярно контролювати процес навчання за допомогою розвинутої систем і прийомів зворотного зв'язку.

Чим більше розвинена система — технічна, економічна, соціальна чи педагогічна, — тим більше в ній механізмів зворотного зв'язку. Лютьчик під час польоту відстежує за приладами ряд параметрів: від температури за бортом до кількості пального в баках. Без цього успішний політ немислимий. Успішний урок теж. Тільки вчитель на уроці відстежує інші параметри: настрої учнів, ступінь їхньої зацікавленості, рівень розуміння. Вчитель не має «термометра настрою» чи «висотоміра розуміння», зате в нього є свій набір прийомів, що дозволяють чітко зорієнтуватись в обставинах.

* Слова, вибиті на камені біля входу до Центру підготовки кадрів компанії IBM, штат Нью-Йорк.

ПРИНЦИП ІДЕАЛЬНОСТІ

(високого ККД)

Ідеальність — одне із ключових понять теорії розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ). Психоаналітикам знайомий принцип задоволення, економістам — принцип рентабельності, інженерам — принцип підвищення коефіцієнта корисної дії. Суть усіх цих принципів єдина. Будь-яка наша дія характеризується не лише отримуваною від неї користю, але і витратами — витратами сил, нервів, часу, грошей. Ідеальність дії (якщо хочете, її ККД) тим вища, чим більша користь і чим менші витрати. Щодо педагогічної техніки це означає, що деякі прийоми і технології були забуті, незважаючи на їхню користь. Відкинуті через низьку ідеальність: або вимагали від учителя надмірних зусиль для їхньої реалізації, або надзвичайних якостей. Наш ідеал — щоб учитель не втомлювався, не випрацьовувався за найвищої ефективності своєї праці. Напевне, наш ідеал, як і будь-який інший ідеал, недосяжний. Але тягнутись до нього корисно.

⇒ **ФОРМУЛЮВАННЯ:** *максимально використовувати можливості, знання, інтенси самих учнів з метою підвищення результативності і зменшення витрат у процесі освіти.*

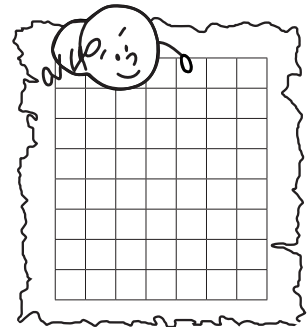
Чим більша активність, самоорганізація учнів, тим вища ідеальність дії, спрямованої на навчання чи управління. Якщо ми грамотно узгодимо зміст і форми навчання з інтересами школярів, то вони тоді самі будуть прагнути дізнатись: а що ж далі? Узгоджуємо темп, ритм і складність навчання з можливостями учнів — і тоді вони відчують свою успішність і самі захочуть її підкріпити.

А ще принцип передбачає активне залучення учнів до управління своїм колективом, і тоді вони самі навчають одне одного.

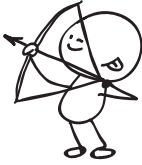
І останнє. Одного разу Джейн Полі, ведуча програми новин одного із телеканалів США, сказала: «Добре організоване життя — це як сітка для страхування. Завдяки їй ви можете виробляти високо на дроті складніші трюки»*.

Сітка — це образ, із якого ми розпочинали. Прийоми педагогічної техніки — сітка. А результат — добре організована праця вчителя, добре організований клас, добре організовані знання.

Ви вже звернули увагу, що кожному принципу педагогічної техніки відповідає свій знак. Надалі в книзі набір таких знаків після назви кожного із прийомів демонструє, які саме принципи технологічно підтримує, втілює запропонований прийом.

* Процитовано за газетою «Чикаго Трибун».

УПРАВЛІННЯ КЛАСОМ

СПІВУПРАВЛІННЯ

Управління групою людей вимагає авторитету.

Буває авторитет сили. Йому скоряються через страх покарання. Механізм силового управління порівняно простий, а тому ним часто послуговуються люди. І тоді не потрібна жодна педтехніка. Але і відплата за цю простоту велика.

Буває авторитет знань. Йому коряться добровільно: усі розуміють, що так буде краще. Ключове слово тут — повага. Але не будь-які знання визнаються групою як такі, що заслуговують поваги.

У реальних умовах авторитет учителя включає обидві складові — авторитет сили і авторитет знань. Питання міри — яка складова основна, головна, провідна. Так хочеться, щоб друга...

А зараз нас цікавлять конкретні прийоми підтримки цієї складової — демократичної, дружньої, співробітницької.

ДЕМОНСТРАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ

Професіоналізм поважають усі. І учням, особливо старшокласникам, теж необхідно переконатись у тому, що вчитель досконало володіє предметом.

⇒ **ФОРМУЛА:** *учитель демонструє свій приклад виконання творчого чи хоча б складного завдання.*

Це складніше, аніж порівнювати твори школярів з Белінським, залишаючись на позиції контролера. Але по-справжньому уважно слухають лише тих, хто сам уміє робити те, чого навчає.

Приклад

Учитель розбирає на уроці складні олімпіадні задачі. При цьому жодного разу не підглядає до конспекту. Нехай сприймають роздуми вголос, помилкові спроби, відчувають радість від того, що вдалось підхопити нитку роздумів і розплутати увесь клубок. Зазвичай диспозиція уроку така: учитель на одному боці «барикади» — задачі, а учень — на іншому. Тут же все не так. Учитель і учень разом змагаються із задачею, а перемігши,

вітають одне одного. А вибирають задачі так. Учитель дає товстий задачник. Учні обирають задачу. І разом — у бій.

Приклад

Сергій Юрійович Курганов (автор чудової книги «Дитина і дорослий у навчальному діалозі») читав дітям свої твори. З тих же навчальних тем, із яких писали вони. Висновок, який не могли не зробити учні: так, він має право навчати!

ВИХІД ЗА МЕЖІ

⇒ **ФОРМУЛА:** *учитель виходить за межі підручника.*

Якщо вчитель зможе вплести в канву уроку останні події, доволішню дійсність, сюжет із популярного мультфільму чи дитячого серіалу — захоплення і вдячність йому гарантовані.

Приклад

Я довго, — продовжував він, — мучився над питанням: як говорити на уроці про гармонійні коливання — розповісти, як пружина коливається, маятник коливається тощо? А потім прийшло осяяння, я подумав: ми живемо на Чорному морі, а я за сто метрів від моря живу, так який ще має бути урок в Одесі з теорії коливання? І ось він, шум прибою, крик чайок, стукіт людського серця, і раптом — уривок із «Пісні про Буревісника». Його чудово виконує Смоктуновський! А потім я ставлю запитання: «Діти, як ви

гадаєте, чому урок сьогодні розпочинається саме з цього фрагмента?» І фрезерувальники мені розповідають про коливання... Моє традиційне запитання: «Назвіть тіло, що не коливається». І знову неочікувана відповідь: «Цеглина». Я їм говорю: «А якщо в середину цеглини подивитись — адже там ті самі коливальні рухи атомів і молекул». І потім після маленького музичного фрагмента розпочинається справжня фізика, 20 хвилин справжнісінької фізики: коливання маятника, урівноваження руху...*

⇒ **ФОРМУЛА:** учитель виходить за межі свого навчального предмета.

Якщо фізику доведеться замінювати біолога, який захворів, нехай не шкодує сил і проведе на належному методичному рівні біологію. Використовуйте міжпредметні знання, щоб продемонструвати свою обізнаність з іншими галузями знань. Цитуйте вірші і влучні висловлювання на уроці математики, виявіть свої знання з математики на уроках літератури і мови. Завжди можна знайти тему для розмови, де все це не буде надуманим. Пов'язати гуманітарний цикл із природничонауковим допоможуть Тит Лукрецій Кар, Данте, Ломоносов, Верхарн, Свіфт, Гете, Брюсов...

⇒ **ФОРМУЛА:** учитель демонструє знання молодіжної субкультури.

Для цього варто витратити час на прочитання хоча б одного молодіжного журналу.

Приклад

Учитель фізики розпочав тему «Резонанс» із запитання: чому електрична гітара, на відміну від акустичної, може мати будь-яку, навіть украй чудернацьку

форму корпусу? І підтвердив своє запитання показом декількох картинок із гітарами популярних рок-музикантів.

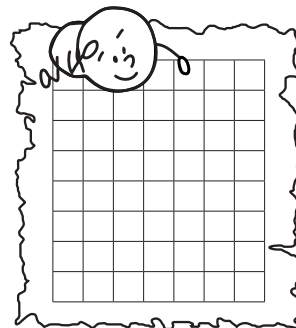
Вийти за межі земного тяжіння допомагає ракета. Вийти за межі накресленого кола знань допомагає картотека. Про картотеку вчителя — розмова попереду.

ЗРІВНЯЙТЕ ПОЗИЦІЇ

⇒ **ФОРМУЛА:** учитель сам ставить себе в позицію, де його оцінюють.

Учитель завжди «дивиться зверху». Йому добре. Спробував би сам відповідати під пильним поглядом... Навіть якщо діти не говорять цього вголос, навіть якщо вони так не думають, вони все одно відчувають. Відчувають внутрішню несправедливість ситуації. Тому автор закликає вчителя до сміливого вчинку. Поставте себе на місце оцінюваної особи. Вашу хоробрість буде винагороджено. Для початку впродовж певного часу самі давайте оцінку своєму уроку. І не жалійте себе. Хоча це не просто — автор пробував. Шкода усе-таки себе, рідного. Але — ризик винагороджується.

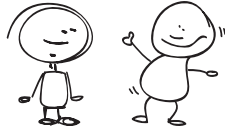
Лише обов'язково врахуйте одну дрібницю. І навіть не дрібницю зовсім, а дуже важливу деталь. Оцінюєте ви себе і урок, але в жодному разі не конкретних дітей, бо інакше це переросте в моралізаторство.

* Із досвіду роботи учителя-новатора Н. Н. Палтишева. Із кн. : Основы педагогического мастерства/под. ред. И. А. Зязюна. — М. : Просвещение, 1989. — С. 214–215.

Діалог — А як бути, якщо, наприклад, конкретні Петрик та Василько заважали вести урок?

— Скажіть щось на кшталт: «Сьогодні я не задоволена уроком і собою. Більше трійки не заслужила. Тому що не змогла впоратись із дисципліною на уроці».

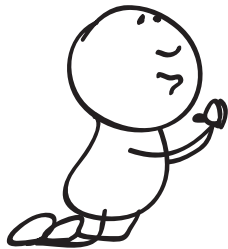
— Справді, не просто таке промовити.

— Так. І учні це також розуміють. Через це і поважають. Якщо ви перейдете цей рубікон, то в подальшому не так страшно. З часом ви дозволите учням ставити собі оцінку. Для цього є декілька прийомів. Читач познайомиться з ними нижче.

РАДЬТЕСЬ!

⇒ **ФОРМУЛА:** з будь-яких складних питань, проблем стосунків учитель радиться з дітьми.

Переконайте дітей, що їхня думка для вас вагома. Адже це насправді так. Але не влаштовуйте плебісциту — це може поставити вас у досить скрутне становище. Поміркуйте з дітьми разом над вашими спільними проблемами. Обговоріть різні варіанти рішень. При цьому абсолютна чесність — оскільки краще взагалі в ці ігри не грати. Одразу попередьте: останнє слово все-таки за вами. І, звичайно, ви не забудете подякувати учням за спільне обговорення...

ТРАДИЦІЇ УРОКУ

Корисні ритуали педагогічного спілкування

Уся культура просякнута традиціями. Неспроста. Традиції дозволяють нам узгоджувати свої дії, існувати злагоджено.

ВХОДЖЕННЯ В УРОК

Атлет, приходячи на тренування, не хапається за штангу без розминки. Каратисти розпочинають із медитації. Потрібне налаштування на певний тип роботи, діяльності. Для цього існує процедура «входження в урок». Сама процедура може бути різною. Залежно від віку, навчального предмета, інших умов. Декілька років тому поширеним входженням в урок було таке: усі встали, завмерли, подивились у вічі вчителю, за командою сіли. Не хочу сказати, що таке входження погане, — усе добре чи погано залежно від конкретних умов. Скажу, що воно не єдине і недостатнє.

⇒ **ФОРМУЛА:** учитель розпочинає урок з «налаштування».

Наприклад, знайомимо із планом уроку. Це краще робити в напівжартівливій манері. Наприклад, так: «Спочатку ми разом будемо захоплюватись глибокими знаннями, а для цього проведемо невеличке усне опитування. Потім спробуємо відповісти на запитання... (звучить тема уроку в питальній формі). Потім потренуємо мозок — порозв'язуємо задачі. І нарешті, дістанемо із потаємних глибин пам'яті щось вартісне... (озвучуємо тему повторення).